

- ✓ התלמידים יכירו את **דמותה של המורה נחמה** מתוך חשיפה למסירות נפשה לתלמידיה במטרה להרבות את אהבת התורה ולשקוד בה.
- ✓ התלמידים יבחנו כיצד הערכים הנלמדים מדמותה של נחמה ליבוביץ יכולים לבוא לידי ביטוי בחיי היום-יום שלהם, בבחינת "והיו עיניך רואות את מוריק" (ישעיהו, ל, כ).

אביזרים נלווים

מצגת, סרטון, מחשב (בכיתות שיש בהן מחשבים)

הכנה מראש

מומלץ למורים להרחיב את הידע האישי על פרופ' נחמה ליבוביץ

הקדמה

השפה היא מרכיב חשוב ביותר בהתגבשות הזהות התרבותית הלאומית של התלמידים. זהות זאת ניזונה ממקורותיה של השפה העברית. הלשון העברית היא בעלת ערך מקודש בשל היותה לשון הקודש ולשון התפילה.

פרופ' נחמה ליבוביץ ז"ל הדגישה את מרכזיותה של השפה העברית כשפת התורה ואת חשיבות השימוש בה כשפתו של העם היהודי. הדבר בא לידי ביטוי בתולדות חייה ובהוראת התורה לתלמידיה הרבים. על כך כתבה בספרה "ללמוד וללמד": "יש רצינות רבה שבה יש להתייחס לכל מילה כתובה, לכל מילה, לא רק למילה גבוהה הרוויה במשמעות עמוקה וטעונה, כמו חסד, צדקה ועוד. אלא גם למילה הקטנה החיוורת - מילת יחס, מילת קישור, ו החיבור, אותו יחס של רצינות, אותו קשב מתוח, לא רק למילים, גם לסדר המילים, למבנה המשפט, לחזרה על מילים, לכפל במילים, לכל הנאמר ולכל הבלתי נאמר [...] כך שיהיו דברי התורה יקרים וחביבים על לב הלומד. שיראה את האור הגדול היוצא מפרשניו שיחם לב תלמידו לאורם".

שם המוביל: יעל נדלר | מפקחת על החינוך הלשוני בחמ"ד כתיבה: זהבה פלד | רכזת תכנית "עופרים"

"החֲשֵׁבָה שֶׁל כָּל מְלָה, כָּל צִרְוֹף מְלִים, כָּל הוֹסְפָה וְכָל חֶסֶד [...] יֵשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְמַדְנֵי גוֹפֵי תוֹרָה. אַחֲרֵי הַפְּעֻלוֹת נִמְשָׁכִים הַלְּבָבוֹת".

(נחמה ליבוביץ, מתוך: **דמות המורה בכתיבה של נחמה ליבוביץ** מאת מרלה פרנקל)

קהל היעד

כיתות ב'-ו'

יחידת הזמן המומלצת

2-3 שיעורים לשיקול דעת המורה עפ"י שכבת הגיל ורמת התלמידים

קהילת זהות נבחרת

מורי העברית בכיתות ב'-ו'

מטרות היחידה בתחום התוכן

מטרות היחידה נגזרות מתוך ההישגים הנדרשים בחינוך הלשוני:

- ✓ הישג 2 - כתיבת סיפור ובו השתלשלות אירועים ומספר דמויות.
- ✓ הישג 3 - הפקת טקסטים כתובים, תקינים מבחינה לשונית והולמים מבחינה תקשורתית - בהתאמה לגיל התלמידים.

מטרות היחידה בטיפוח זהות

- ✓ התלמידים יכירו את **תולדות חייה** של פרופ' נחמה ליבוביץ, בדגש על דבקתה בשפה העברית כחלק בלתי נפרד מאהבת התורה והחיים בארץ ישראל.

דרכי למידה

במסגרת שיעורי העברית מומלץ לעסוק בדמותה של נחמה ליבוביץ ז"ל על פי עקרונות תוכנית "עופרים" בהתייחסות ללמידה רגשית, חברתית ואמונית. התוכנית מציעה מודל הוראה חווייתי, ערכי וידידקטי לקידום מטרות תוכנית הלימודים בחינוך הלשוני, בדגש על העשרת השפה וההבעה בכתב ובעל פה.

למידה בדרך עופרים

פרופ' נחמה ליבוביץ מצטטת בהזדמנויות שונות את דברי ספר החינוך: "אחרי הפעולות נמשכים הלבבות". משפט זה אוצר בתוכו משמעות חינוכית הלכה למעשה, על כך היא כותבת בספרה עיונים בספר שמות (עמ' 136): "החינוך צריך ללכת מתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושים קבע".

בתוכנית "עופרים" אנו מרבים בפעילויות המקנות את מיומנויות השפה ומעשירות אותה.

התלמיד פעיל - מנהל שיח עם המורה והחברים, ממחזז, משחק, כותב, לומד מתוך סקרנות ועניין ומתוך חדווה ויצירה.

סביבה לימודית

חשוב לשתף את התלמידים בהכנה ובבנייה של הסביבה הלימודית בכיתה. בסביבה הלימודית, המהווה חלק בלתי נפרד מתהליך הלמידה, יוצגו מקורות כתובים ומקוונים. התלמידים יתנסו בחיפוש מידע במקורות האלה ויפיקו מהם מידע על פרופ' נחמה ליבוביץ ז"ל.

השתתפות בתחרות "מרוץ הצבי"

כמדי שנה, מומלץ להשתתף בתחרות כתיבת הסיפורים של ילדי החמ"ד "מרוץ הצבי", ע"ש צבי כורך ז"ל. את הסיפורים שילדים כתבו ניתן לפרסם דרך רכזת שפה באתר "הסופרים הצעירים".

המורה נחמה - על פי עקרונות תוכנית "עופרים"

חלק א

פתיחה: שיחת חימום - "חיים שתהא בנו אהבת התורה"

חלק ב

ארבע יחידות לימוד. ניתן ללמד כל יחידה באופן עצמאי או לחלק את הכיתה לקבוצות כשכל קבוצה לומדת טקסט אחר ולסיכום כל קבוצה מציגה במליאה את מה שלמדה.

כל יחידת לימוד כוללת:

- **שיחת חימום** - מטרת שיחת החימום היא ליצור בקרב התלמידים סקרנות ועניין לקראת הנושא הנלמד ולעורר בהם ידע קודם.
- **קטע קריאה** - הקטע מזמן תהליכי הוראה מפורשת לקידום מיומנויות הבנת הנקרא בהתאם לגיל התלמידים.
- **שיחה ודיון** - על פי בחירת המורה, בהתאם למיומנויות שנבחרו להוראה. ביחידות יש הצעות לשאלות בהקשר של התוכן.
- **העשרת אוצר מילים** - בכל יחידה יש דוגמאות למילים להוראה מפורשת. מומלץ להכין פעילויות ומשחקים עם המילים הנלמדות: משחקים דיגיטליים, תפזורות, תשבצים, משפטי השלמה, משחקי זיכרון, בינגו, משחקי מסלול ועוד (מתוך: קול קורא - פרקטיקת אוצר מילים).
- **משחק תפקידים** - מטרת משחקי התפקידים היא ליצור הזדהות עם הדמויות ולהרחיב את משמעות הטקסט תוך שימוש באוצר המילים שעלה בדיון ונכתב על הלוח.
- התלמידים יכולים להרחיב את המתואר בסיפור עצמו ו"למלא פערים". מומלץ להזמין את התלמידים להציע רעיונות למשחק תפקידים.
- **כתיבת סיפור** - פעילות הכתיבה מאפשרת לתלמידים להביע את הידע ואת הערכים שהפנימו ולעשות שימוש פעיל באוצר המילים שרכשו. יש לקיים תהליכי הוראה מפורשת בנושא כתיבת הסיפור בזיקה להישגים הנדרשים בהישג 3 ובהתאם לתוכנית ההוראה של המורה והידע הקודם של התלמידים. חשוב לתת לתלמידים לבחור את נושא הסיפור שלהם. ניתן לבחור מהנושאים שעלו במשחק התפקידים או להעלות רעיונות נוספים.
- **הערכת הכתיבה** - תהליך הערכת הכתיבה יעשה ברוח המבדקים להערכת הכתיבה של כיתות ב' ושל כיתות ג'-ד', הכוללים משוב ועקרונות לשיח דיאלוגי עם התלמידים. הכלים מפורסמים [באתר ראמ"ה](#).

פירוט יחידות הלימוד

1. "כל המלמד את בן חברו תורה כאילו ילדו" (סנהדרין יט, ב)
המורה נחמה כאם לתלמידיה המטמיעה בהם את אהבת התורה כאוצר יקר
2. "הלומד תורה על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד" (אבות ד, ה)
שקידה ללמוד תורה על מנת ללמד - הדרך להצלחה בהגשמת המטרות
3. "תורת חיים"
הפצת לימוד התורה לכל שכבות העם כתורת חיים וכדרך חיים
4. לומדים לפי שיטת נחמה ומגלים את סוד הצלחתה
בהלימה לתוכנית "דור לדור יביע אומר": "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן" (ויקרא יט, לב)
• היחידות ברמות קושי שונות כך שניתן לבחור מה מתאים לכל כיתה.

שיחת חימום - חיים שתהא בנו "אהבת תורה"

הצעה לשיחת חימום המבוססת על הסיפור "מצאתי אוצר" (החלק השני של הסיפור) מתוך הספר "מורה בחסד" מאת נעם ושירה ונגרובר, עמוד 40. הסיפור עוסק בהצלחתה של המורה נחמה להטמיע את אהבת לימוד התורה בתלמידיה.

שיח טרום קריאה

- מה רומז שם הסיפור על עלילת הסיפור?
- מהו אוצר? (חפץ יקר ערך)
- אילו אוצרות הייתם רוצים למצוא?
- האם יש אוצר שאינו חפץ? (משהו שמאוד אוהבים ומשתוקקים אליו, לדוגמה: אימא קוראת לתינוק שלה: אוצר קטן)

מצאתי אוצר

היה זה אחד מימי החורף. רותי הצטננה וחשה ברע. היא שכבה במיטה ובקושי יצאה מן החדר למשך כמה ימים. ביום שלישי בערב התפלאה אמה של רותי לראותה בסלון. רותי רכסה את המעיל והתכוננה לצאת מן הבית.

"הכל בסדר, רותי?"

"אימא, עליי להזדרז. אינני רוצה לאחר לשיעור של נחמה!"

"את באמת יוצאת מהבית במזג אוויר שכזה? עוד לא החלמת ממחלתך, עלייך להתחזק! אנא הישארי בבית".

"אימא" שאלה רותי, "אם היו אומרים לך שמחוץ לבית, במרחק כמה דקות של הליכה, נמצא אוצר, והייתי מבקשת לצאת לחפש אותו, האם היית דורשת שאישאר בבית?"

"ודאי שהייתי מרשה לך לצאת..."

"ובכן, אני מרגישה שהשיעור של נחמה הוא כמו אוצר, והוא יקר לי מאוד, בבקשה, הרשי לי ללכת!"

השקעתה של נחמה בשיעורים הייתה ניכרת לכול. תלמידיה ותלמידותיה הרבים נהנו מן הלימוד וסירבו בכל תוקף להחמיץ שיעור.

שיח בעקבות הקריאה

- כיצד באה לידי ביטוי אהבת התורה של רותי, תלמידתה של המורה נחמה?
- מדוע התפלאה אימא של רותי על התנהגותה של בתה?
- כיצד מצליחה רותי לשכנע את אימה להרשות לה לצאת למרות מחלתה?
- מדוע נקרא הסיפור "מצאתי אוצר"?

דוגמה להעשרת אוצר מילים: אוצר

המילה	אוצר
מקור המילה	"יִפְתַּח ה' לִּךָ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לְתֵת מָטָר אַרְצֶךָ בְּעֵתוֹ וּלְבַרֵךְ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יָדְךָ". (דברים כח, יב)
פירוש המילה	חפץ יקר ערך
משמעויות / פירושים נוספים למילה	מטמון
שורש המילה	א-צ-ר
מילים מאותה משפחה	אוצר - אדם השומר חפצים
שיבוץ המילה במשפט	שיעורי התורה של המורה נחמה היו בעיני רותי אוצר יקר ערך.
מילים נרדפות / בעלות משמעות דומה	מטמון
מילים מנוגדות	-
צירופי מילים, מטבעות לשון, ביטויים עם המילה	אוצר מילים, אוצר טבע, אוצר בלום, משרד האוצר

יחידת לימוד 1: "כל המלמד את בן חברו תורה כאילו ילדו" (סנהדרין יט, ב)

כיצד הייתה המורה נחמה כאם לתלמידיה והטמיעה בהם את אהבת התורה כאוצר יקר?

הצעה ללמידה במליאה

על אישיותה המיוחדת של נחמה נקרא קטע מתוך ההקדמה לספר "מורה בחסד", מאת נעם ושיירה ונגרובר.

מורה בחסד

נחמה גדלה בבית הוריה על ברכי מסורת ישראל, אהבת ציון ולשון הקודש. כשבגרה והתחתנה מיהרה לממש את חלומה ועלתה לארץ ישראל. אף שהייתה בקיאה בשפות רבות, קנאית הייתה ללשון העברית.

בארץ התמסרה נחמה להוראת התנ"ך. נחמה התנגדה להרצאות יבשות ודגלה בלימוד חי ומעמיק שמעורר את התלמידים לחשיבה. היא הייתה שולחת גיליונות עם

שאלות ללימוד לאלפי תלמידים ברחבי הארץ, ולכל אחד הייתה עונה באופן אישי. בכך הנחילה את אהבת התורה לציבור הרחב.

גם הרצאותיה היו לשם דבר. היא צברה פרסים רבים, אך אמרה: "אינני רוצה שיקראו לי באף תואר מלבד 'המורה'". רק הוראת התורה והנחלת אהבתה לתלמידיה היו חשובים בעיניה. תלמידיה מספרים שנחמה לא רק למדה ולימדה, אלא הפגינה כלפי תלמידיה הקרובים יחס חם ואוהב. היא הייתה מתעניינת בחייהם של תלמידיה ודאגת להם כמעט כמו אימא.

שיחה ודיון

- כיצד באים לידי ביטוי אהבת התורה, אהבת הארץ והשפה העברית בחייה של נחמה?
- אילו תכונות היו למורה נחמה? הוכיחו מהכתוב.
- מדוע מאמר חז"ל "כל המלמד את בן חברו תורה כאילו ילדו" מתאים למורה נחמה?
- האם הייתם רוצים להיות מתלמידיה של המורה נחמה? נמקו את תשובתכם.

העשרת אוצר מילים

תוך כדי שיחה נדגיש מילים מתוך הסיפור בהקשר להליכותיה ופעולותיה כמורה ונסכם בטבלה.

המילה / הביטוי	המשמעות	שיבוץ המילה במשפט	שילוב משפט בהקשר לסיפור
לממש	להוציא לפועל	המורה נחמה מיהרה לממש את חלומה ולעלות לא"י.	
לדגול	להאמין	המורה נחמה דגלה בלימוד תורה חי ומעמיק.	
להנחיל	להעביר / להוריש ערכים	המורה נחמה הנחילה את אהבת התורה לציבור הרחב.	
להפגין	להביע בגלוי	המורה נחמה הפגינה יחס חם לכל תלמיד.	
היו לשם דבר	היו מפורסמים וידועים	שיעוריה נודעו ברבים והפכו לשם דבר.	

משחק תפקידים

חומלץ להזמין את התלמידים להציע רעיונות למשחק תפקידים, לדוגמה:

- נימוקי השופטים למתן פרס חינוך למורה נחמה
- נחמה משוחחת עם תלמידה כשיחת אם ובת
- הגעתי בזמן לשיעור של נחמה למרות העיכובים בדרך

פעילות כתיבה

חשוב לתת לתלמידים לבחור את נושא הסיפור שלהם. ניתן לבחור מהנושאים שעלו במשחק התפקידים או להעלות רעיונות נוספים.

יחידת לימוד 2: הלומד תורה על מנת ללמד מספיקין בידו ללמד וללמד (אבות ד, ה)

כיצד השקעתה הרבה של המורה נחמה ב"ללמוד וללמד" הפכה את לימוד התורה לאוצר יקר ערך?

קטע מתוך הסיפור:

ללמוד וללמד

בשעת ערב התקשר הרב אורי, ראש כולל מר"ץ, אל נחמה. כולל מר"ץ הוקם כדי להכשיר מורים שילמדו תורה בכל מוסדות החינוך בארץ. את התלמידים בכולל לימדו רבנים גדולים וגם מורה אחת ויחידה - נחמה.

"ערב טוב נחמה! מה שלומך?"

"מצין, תודה, הרב אורי. במה אוכל לעזור?" שאלה נחמה, מוכנה לסייע ככל הנדרש, כרגיל.

"אחד הרבנים הודיע לי שלא יוכל להגיע ללמד מחר בבוקר, האם תוכלי להחליפו?"
"מתי השיעור?"

"בשעה שמונה בבוקר".

"אם כך אני מתנצלת, לא אספיק להתכונן לשיעור ולכן לא אוכל לעזור הפעם".

"נחמה", הצטדק הרב אורי, "את הרי מכירה את החומר היטב, לימדת אותו עשרות פעמים, אם לא יותר!"

"הרב אורי, אינני מלמדת שום שיעור בלי להתכונן כראוי, גם אם אני מכירה את החומר בעל פה".

הרב אורי אומנם התאכזב, אך העריך מאוד את הכבוד הגדול ואת הרצינות שרחשה נחמה ללימוד התורה.

נקודות לשיחה

- מהו כולל מר"ץ ומה חשיבותו להפצת לימוד התורה?
- האם תשובתה של נחמה לראש הכולל אכזבה אותה?
- כיצד באה לידי ביטוי השקעתה של נחמה בהוראת התורה?
- אילו תכונות של המורה נחמה משתקפות בסיפור זה?

העשרת השפה

תוך כדי שיחה נדגיש מילים מתוך הסיפור בהקשר להליכותיה ופעולותיה של המורה נחמה ונסכם בטבלה.

המילה / הביטוי	המשמעות	שיבוץ המילה במשפט	שילוב משפט בהקשר לסיפור
לסייע	לעזור, לתמוך		המורה נחמה הייתה נכונה לסייע לכל דורש.
להצטדק	להסביר את הטעות		דוד הצטדק בפני המורה על התנהגותו.
להכשיר	ללמד, לאמן, להכין		סבא הכשיר אותי לקראת בתורה.
להעריך	להכיר בהישגים ובתכונות		ראש הכולל רחש הערכה רבה למורה נחמה על חריצותה.
רחשי לב	רגשות, תחושות, הרהורים		הבעתי את רחשי ליבי בפני חברי הטוב.

משחק תפקידים

מטרת משחקי התפקידים היא ליצור הזדהות עם הדמויות ולהרחיב את משמעות הטקסט תוך שימוש באוצר המילים שעלה בדיון ונכתב על הלוח.

המשתתפים יכולים להרחיב את המתואר בסיפור עצמו ו"למלא פערים". הצעות למשחקי תפקידים:

- ראש הכולל מגלה שאחד המורים לא הגיע לשיבה
- לקראת שיעור חונכות מכינים פעילות לחניכים
- מה קרה למדריך בקייטנה שלא התכונן לפעולה עם הילדים

פעילות כתיבה

חשוב לתת לתלמידים לבחור את נושא הסיפור שלהם. ניתן לבחור מהנושאים שעלו במשחק התפקידים או להעלות רעיונות נוספים.

יחידת לימוד 3: "תורת חיים"

שיחת חימום - "מצאתי אוצר"

"הייתה אישה בארץ ישראל, בעיר הקודש ירושלים, ונחמה שמה, אישה תמה וישרה. והייתה נחמה כל חייה הופכת ומהפכת בכתבי הקודש [...] והיא חדרה לראשיהם של אנשים ונשים בכל מקום"

(פרופ' שאול ליברמן)

ניפגש עם דמותה של פרופ' נחמה ליבוביץ, אישה שחידשה חידוש גדול בדרך לימוד התורה. מטרתה של המורה נחמה הייתה להפיץ את לימוד התורה לכל שכבות העם כתורת חיים.

- המורה יקרא בקול את תולדות חייה של נחמה ליבוביץ וינחה את הלומדים לשים לב איזה ערך מלווה את נחמה בכל שנותיה.

תולדות חייה של פרופ' נחמה ליבוביץ

ילדותה של נחמה

נחמה ליבוביץ נולדה בלטביה ב-ג' באלול התרס"ה (לפני כ-115 שנים) למשפחה ציונית ודתית.

היא התחילה ללמוד תנ"ך ועברית עוד לפני תחילת לימודיה בבית הספר!

כשהייתה בת 14 עברה נחמה עם משפחתה לגור בברלין, ושם סיימה את לימודי התיכון.

המורה נחמה בברלין

כשהייתה בת 20 התחילה ללמד בבית ספר יסודי. היא לימדה בשפה העברית בדרך חווייתית.

לתלמידים שלה הייתה נחמה קונה משחק של האלפבית כדי שישתעשעו בו וילמדו דרכו את השפה העברית בעצמם.

כשהייתה בת 25, תוך כדי לימודי הוראה, קיבלה נחמה תואר דוקטור מאוניברסיטת מרבורג על עבודה שכתבה בחקר תרגום המקרא ליידיש.

המורה נחמה בארץ ישראל

היא נישאה לר' ליפמן (ידידיה) ליבוביץ, ויחד הם עלו לארץ ישראל.

מיד כשהגיעה לארץ התמסרה נחמה להוראה והתחילה ללמד בסמינר המזרחי למורות בירושלים.

כשהייתה בת 33 התחילה ללמד גם מבוגרים בקורסי השתלמות של מדריכי תנועות נוער, של מדריכי עליית הנוער ושל מורים, ואחר כך גם בקיבוצים ובקרוב הציבור הכללי.

במפגשיה עם המבוגרים באה נחמה לכלל מסקנה שגם המבוגרים צריכים הכוונה וליווי בלימוד שלהם. היא קבעה לה למטרה לסייע ככל יכולתה לכל מי שחשקה נפשו להעמיק וללמוד את פרשת השבוע ביסודיות.

המורה נחמה מפיצה את לימוד תורה

כשהייתה בת 37, בשנת תש"ב, פרסמה נחמה את הגיליון הראשון של מפעל חייה, "הגיליונות של נחמה". הגיליונות הם דפים שמוצגות בהם שאלות על פרשת השבוע ועל דברי הפרשנים. הם הופצו למאות אלפי לומדים במהלך 30 שנה. הלומדים היו שולחים לנחמה את תשובותיהם, והיא הייתה מחזירה לכל לומד מכתב אישי ובו הערותיה.

המורה

נחמה ליבוביץ נפטרה בירושלים ביום ה' בניסן תשנ"ז 12.4.97.

לפי בקשתה לא נחקקו על המצבה שלה תארים ותיאורים זולת המילה - "מורה".

- כדי לדעת האם נחמה השיגה את מטרתה בהפצת התורה לכל חלקי העם, נקרא קטע ממכתב שכתבה נחמה.

"תחילה היו הלומדים חברים ותיקים - קרובים שנתרחקו - מאלה שעוד נשתייר בפיהם טעמו הטוב של לימוד פרשת השבוע עם רש"י ואף עם אור החיים מימי ילדותם ורצו להזכיר לעצמם נשכחות.

אחר כך פנו גם מבני הדור החדש, מאלה שלא למדו בבית ספר תורה עם רש"י ואין צריך לומר שמימיהם לא נגה עליהם אורו הגדול של הרמב"ן - והיה להם הדבר להווייה.

ונתוספו אנשים מבני כל השכבות והמקצועות. והנה אחד תל-אביבי הכותב דברים של טעם במשך שנה ויותר, ולשאלה הסקרנית של עורכת הגיליונות למקצועו עונה הוא בפשטות: מנקה רחובות עירוני.

והנה הבחורה הכותבת בהבנה ובשגיאות כתיב ושואלת בעקשנות כל דבר הקשה לה ואינה מדלגת על שום פרשה והיא מלצרית בבית קפה.

והנה הרופא מהולנד והוא בקיא גדול בענייני דקדוק ומסורת ומקשה על פרשנינו מטעמי המקרא. והנה מנהלת הפנקסים של בית ספר גדול והיא חניכת בית הספר בארץ ותשובותיה מפליאות בנימוקן הבהיר ובעומק תפישתה.

והנה המורה-המנהל של ביה"ס בשדה יעקב, הלומד ומלמד על פי הגיליונות 13 שנה.

והעובדת הסוציאלית מגרמניה, בעלת ההשכלה הכללית הגבוהה,

והנה הפיזיקאי באוניברסיטה המתווכח ומתפלפל בחריפות והוא חניך ישיבה בארצות הברית.

ועקרות הבית אשר אחרי יום של עבודה מטרידה במטבח ועמידה בתור בשוק ובחנות מקדישות שעה שעתיים לעיון מעמיק וכתובת תשובות,

וזוגות צעירים בפרדס חנה ופתח-תקוה, בחיפה ובכפר-סבא, המזמינים שכנים ללימוד משותף בחורף בליל שבת ובקיץ בשבת אחרי הצהרים.

וחוגים גדולים של שלושים עד ארבעים איש מבני המשמרת הצעירה של הפועל המזרחי בערים ובמושבות הגדולות המחלקים את הגיליונות בין כל המשתתפים, שואלים ועונים מתוך פלפול חברים.

ובשנות מלחמת העולם חדר הלימוד גם אל הצבא, והיתה פלוגה במשמרת החוף בארצנו אשר למדה בשבתות ושלחה תשובות ושאלות 'בשם הפלוגה'. וחדר הלימוד אל 'הבריגדה' ונתקבלו מכתבים נוגעים עד הלב ממדבר לוב מאחד נהג המחזיק בתוך אוטו המשא שלו חומש מקראות גדולות בצדו של התיק הקטן והמשניות בכרך אחד."

לימוד תורה כדרך חיים

סוגי התלמידים של נחמה	מאפייני הלימוד	ביטוי / מילה להעשרת השפה	משמעות הביטוי	שיבוץ במשפט
חברים ותיקים - קרובים שנותרו	רצו להזכיר לעצמם נשכחות	להזכיר נשכחות		
בני הדור החדש	למדו על רש"י ולא מפרשים אחרים			
מנקה רחובות עירוני	כותב דברים של טעם במשך שנה ויותר	דברים של טעם		
מלצרית בבית קפה	כותבת בהבנה ובשיאיות כתיב ושואלת בעקשנות	שואלת בעקשנות		
רופא מהולנד בקיא גדול בענייני דקדוק ומסורת	מקשה על פרשנינו מטעמי המקרא			
מנהלת פנקסים של בית ספר	תשובותיה מפליאות בנימוקן הבהיר ובעומק תפישתה	נימוק בהיר		
מורה-מנהל של בית ספר	לומד ומלמד לפי הגליונות	גליונות		
עובדת סוציאלית מגרמניה	בעלת השכלה כללית גבוהה			
פיזיקאי באוניברסיטה	מתווכח ומתפלפל בחריפות	מתפלפל בחריפות		
עקרות בית	אחרי עבודה במטבח וקניות בשוק מקדישות זמן ללימוד תורה			
זוגות צעירים	מזמינים שכנים ללימוד משותף			
המשמרת הצעירה של הפועל המזרחי	מחלקים את הגליונות ולומדים ביחד			
פלוגה במשמרת החוף	למדה בשבתות ושלחה תשובות ושאלות 'בשם הפלוגה'	פלוגה		
נהג משאית	מחזיק בתוך המשאית שלו חומש מקראות גדולות			

נחמה השיגה את מטרתה: היא סייעה למאות אנשים שחשקה נפשם בתורה לעצור לרגע את סדר היום ולזכות להעמיק בפרשת השבוע בעמל אישי ובהכוונה.

משחק תפקידים

תלמידים יבחרו דמות אחת מתלמידיה של נחמה ויציגו אותה.

לדוגמה:

- עקרת בית - ממחרת לסיים את עבודות הבית, מסבירה לילדיה את הסיבה: להספיק ללמוד מתוך גיליונות נחמה.

פעילות כתיבה

הצעה: בחרו דמות אחת מתוך תלמידיה של נחמה וספרו עליה (סיפור דמיוני, בגוף ראשון או בגוף שלישי).

בכתיבה רצוי להתייחס ל: רקע לסיפור, מי הדמות, מעשיה, שאיפותיה בכלל ורצונה ללמוד תורה.

בכתיבה שלבו מילים וביטויים שנלמדו בשיעור.

יחידת לימוד 4: "והדרת פני זקן" - "דור לדור יביע אומר"

נחמה הצליחה לעורר את חשק הלימוד בקרב אנשים שונים ורבים כל כך. מהי דרך הלימוד שלה אשר משכה רבים כל כך ללימוד התורה?

כדי להבין זאת, נבחר נושא ונלמד לפי שיטת הלימוד של נחמה.

"מפני שיבה תקום והדרת פני זקן" (ויקרא יט, לב)

היחס לזקנים ולזקנה ע"פ התורה במסגרת התוכנית: "דור לדור יביע אומר" (השיעור מבוסס על "גיליונות נחמה" [תשי"ו ותשי"ז](#) ועל [העיבוד של ד"ר מרלה](#)

[פרנקל](#) לגיליונות אלה).

מעובד לביה"ס היסודי בדרך "עופרים"

שיחת חימום

- נצייר שמש אסוציאציות על הלוח עם המילה "זקן". התלמידים יאמרו מהו זקן בעיניהם.
- נערך שיחה בקבוצות קטנות או בזוגות: חשבו על דמות של זקן/ה הקרובה לליבכם: סבא או סבתא, או מבוגר אחר שהוא משמעותי בעולמכם.

- ספרו לחבריכם:

- מדוע איש/ה זה יקר/ה לליבכם?
- מה המיוחד בו או בה?
- כיצד הגיל משפיע על יחסי הקרבה ביניכם?
- מה הייתם רוצים לאחל לו / לה?

דין ושיח במליאה

- נסביר את הפסוק "מפני שיבה תקום, והדרת פני זקן; ויראת פאוליה, אני ה'".
- נביא בפני התלמידים את המקור הזה:

חז"ל (ספרא פ' וקידושין לב עמוד ב):

שאלה

תנו רבנן: "לפני שיבה תקום" - יכול אפילו זקן אשמאי (בור ועם הארץ, חוטא)?

תשובה

- 1 - רבי יוסי הגלילי אומר: אין זקן אלא מי שקנה חכמה שנאמר (משלי ח, כב) "ה' קנני ראשית דרכו"...
- 2 - איסי בן יהודה אומר: "מפני שיבה תקום" - אפילו כל שיבה במשמע (כל זקן, לא רק חכם).

המורה נחמה מלמדת אותנו לחשוב / ללמוד בעצמנו ושואלת:

- מהו הנושא העומד במרכז הדיון שמנהלים החכמים?
- כמה דעות מובאות במדרש?
- איזו דעה הכי מחמירה? הסבירו.
- מה דעתכם?

סיכום

הנושא העומד במוקד הדיון הוא: מיהו "זקן" שיש לכבדו? האם יש לכבד כל קשיש? או שמא יש לכבד רק את המבוגרים שהם חכמים ממש? ואולי מדובר באנשים שאינם זקנים אלא אנשים מוכשרים או משכילים?

הדעה המחמירה ביותר היא של איסי בן יהודה, המבין את הציווי כדרישה לכבד כל אדם זקן, בין שהוא חכם ובין שאינו חכם.

מה קשה לרש"י?

(ד"ה מפני שיבה תקום)

- **הקושי** - "יכול זקן אשמאי? (חוטא, עבריין, עושה רע) תלמוד לומר זקן - אין זקן אלא שקנה חכמה". עם מי מהחכמים במדרש מסכים רש"י?

סיכום

רש"י מסכים עם רבי יוסי הגלילי.

קיום מצוות "והדרת פני זקן"

בחלק זה נחמה מבקשת להבין את הציווי "... ויראת מאלוהיך".

למעשה אין עונש למי שאיננו מקיים את המצווה. מה יניע את האדם לקיים מצווה זאת?

מסביר רש"י: **"והדרת פני זקן"**: איזהו **הידור**? לא ישב במקומו, לא יסתור את דבריו. יכול יעצום עיניו... שלא ראהו? (יעשה כאילו אינו רואה אותו)

לכך נאמר: 'ויראת מאלוקיך', שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו [...]]

וכל דבר המסור ללב - נאמר בו 'ויראת מא-לוהיך'."

מסביר הרב נפתלי הרץ ויזל:

"אדם המכבד ומהדר את החכמים רק לעיני אנשים אחרים אך **בלבו יבוז להם** או יתרחק מחברתם, כדי שלא יצטרך לכבדם, עליו נאמר 'ויראת מאלוקיך' ה' בוחן לבבות ויכול להענישך".

שאלותיה של נחמה:

- ממה חושש רש"י?
- כיצד מבין רש"י את חתימת הפסוק, "ויראת מא-לוהיך"?
- מה משותף לדברי רש"י ולדברי הרב ויזל?
- במה שונה הבנתו של הרב ויזל את הביטוי "ויראת מא-לוהיך" מהבנתו של רש"י?

סיכום

- רש"י

יראה - מצפון, רגש מוסרי המניע את האדם לעשייה ראויה. היראה מפני ה' מדרבנת את האדם למלא את חובתו על הצד הטוב ביותר.

- הרב ויזל

יראה - פחד מהעונש של השופט העליון.

"והדרת פני זקן"

כיצד לדעת רש"י עלינו להדר אדם זקן?

איזהו **הידור**?

לא ישב במקומו - לשמור לו כיסא (בבית המדרש, בבית התפילה או בביתו בכלל).

לא יסתור את דבריו - לא לטעון את ההפך ממנו בפומבי, ברבים.

העשרת השפה

מתוך שפת המפרשים:

המילה	משמעות המילה	ביטוי / צירוף עם המילה	משמעות הצירוף	שיבוץ שבמשפט
הידור	מתן כבוד, קישוט	הידור מצווה		
לסתור	להוכיח את ההיפך	סתירת דברים		
יראה	פחד	יראת כבוד		

מדרך הלימוד של נחמה הבנו את משמעות המצווה:

- כיצד יש לכבד את המבוגרים?
- כיצד אנחנו מקיימים את המצווה? כיצד אנו נוהגים לכבד את סבא וסבתא?

משחק תפקידים

רעיונות לדוגמה:

- מפגש עם סבא וסבתא אחרי הבידוד בקורונה
- הזמנת שכן מבוגר להדלקת נרות חנוכה

פעילות כתיבה

נושאים לדוגמה:

- דודי המבוגר בא להתארח בביתנו
- שימחתי את סבא וסבתא

סיכום

התורה לא מבקשת שנקום מפני המבוגרים כי יש לרחם עליהם, מפני שקשה להם. כוונת התורה היא הפוכה - עלינו לכבד את הזקן כי הוא העליון. אין זה משנה אם חלש הוא או אם עדיין כוחו במתניו - עלינו להכיר במעלתו ובערכו, כי לאותו זקן יש דבר שאין לאף צעיר, לזקן יש חוכמה. חוכמה שרכש בעמל חייו.

